

MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN

adjunktus

Eötvös Loránd Tudományegyetem ÁJK, Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék

<https://orcid.org/0000-0003-1366-6963>

mpzoltan@ajk.elte.hu

GAUSZ ILDIKÓ – VAJDA TAMÁS: TE SAXA LOQUUNTUR – KÉPES ALBUM ÉS DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNY AZ 1926–1930 KÖZÖTTI SZEGEDI EGYETEMI ÉPÍTKEZÉSEKRŐL

Szegedi Tudományegyetem Levéltára, Szeged, 2024, 191 lap

Elegáns, sötétkék, keménytáblás kötetben „szólnak” az olvasóhoz a Szegedi Tudományegyetem építőkövei. Legalábbis ezt ígéri az a 2024-ben megjelent könyv, amelyet Gausz Ildikó és Vajda Tamás készített a Szeged városa és az állam közötti, az egyetemi építkezésekre vonatkozó 1924-es megállapodás századik évfordulója apropóján. A munka több tekintetben is az „első” szóval illethető, hiszen a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Levéltár kiadványainak az első darabja, s abban is élvezi a sor eleji pozícióját, hogy először született olyan egyetemstörténeti mű, amely az 1921-ben Szegeden megtelepedett, egykori kolozsvári felsőoktatási intézmény elhelyezéséről, 1926 és 1930 közötti építkezéseiről szól, ekképp pótolva azt a hiányt, amely a korábbi feldolgozásokban e szemszögből keletkezett.

A szerzők az Egyetemi Levéltár munkatársai: Gausz Ildikó főlevéltáros, Vajda Tamás az intézmény igazgatója. Ez önmagában biztosítja, hogy a kötet gazdagon adatolt, eredeti forrásokon alapuló egyetemstörténeti feldolgozás, amit a belv. átlapozása csak megerősít, átolvasása pedig alátámaszt.

A „beszédes” cím és a feszültséget keltő, kalapácsos borítókép után a kötet előzéke is tovább fokozza az olvasó ébredező figyelmét, ugyanis kihajtva a borítótáblát egy térkép látható. Szeged városának jellegzetes, az 1879-es árvíz utáni újjáépítéssel kialakított, a 19. századi európai városfejlődés szép példáját mutató, körutas-sugaras utcahálózata tárul fel, amelyben számokkal jelezték a szerzők, hogy az egyetemi épületek a város mely részén nyertek elhelyezést. A térkép és a jelölések már előzetesen árulkodnak arról, hogy Szeged egész területe helyet adott a felsőoktatásnak, abban a megoldásban, hogy az egyes, a különböző oktatási és tudományos szervezeti egységek a város más-más pontjain helyezkednek el összecsoportosítva, mégsem egy külön egyetemi kampuszt alkotva, mint pl. a debreceni Nagyerdőben.

A címnegyed és a tartalomjegyzék egyértelműsíti azt, amit már a kötet címe is sejtetett: szakkönyvet tart kezében az olvasó. A történeti munkák sorának jeles darabja a könyv, amelynek bevezetőjében a szerzők megfogalmazzák a célkitűzéseket, megnevezik a legfontosabb forrásaikat és felvázolják a kutatásban alkalmazott módszertanukat.

E rövid bevezetőt két nagy egység követi: az első foglalja magában a tanulmányt (ahogy a szerzők jelölik), azaz a kutatás eredményeit, a második pedig a felhasznált forrásokat, ilyen értelemben ez a rész egy forráskiadás. A két részt pedig forrás- és szakirodalomjegyzék követi.

Az egyetem szegedi elhelyezésének és kiépítésének első évtizede (1921–1931) címmel kötetbe foglalt tanulmány tizenkét fejezetben tárgyalja végig az intézménytörténet jelzett időszakát. A fejezetek a kronologikusan, de az elhelyezési, építési kérdésekre koncentrálnak végig az olvasót azon az úton, amely mentén megvalósult a Szegedi Tudományegyetem ma is ismert épületállománya.

A történet az első világháborútól indul, amely során a kolozsvári egyetem „*batalmas veszteségeket szenvedett*” mind infrastrukturális, mind személyi téren. „*Szeged 1919 ősztől kezdve többször jelentkezett a kolozsvári egyetem ideiglenes elhelyezésére*”, amelyet végül 1921-ben törvény rendezett. „*Szegeden a város nagyfokú áldozatkészsége ellenére is [...] nyomorúságos körülmények között: célszerűtlen, szűk és korszerűtlen épületekben, súlyos felszerelési és költségvetési hiányoktól sújtva kezdte meg működését az egyetem*” – írják a szerzők, majd ennek a helyzetnek a részleteibe kalauzolják az olvasót. A Szegedre költöztetett kolozsvári egyetemi képzés különböző közoktatási intézményekben biztosított működési körülményeit a számos idézet mellett gazdag képanyag érzékelteti, s teszi láthatóvá nemcsak azokat

az épületeket (mint pl. a felsőipariskoláé vagy a városi kórházé), amelyekben helyet kaptak a képzések, hanem a belsőket is. A képek rendről, rendezettségéről árulkodnak, amely inkább az oktatás minőségéből fakadt, mintsem a megfelelő anyagi körülményekből. Sőt, ahogy a szerzők megfogalmazzák: „A szegedi hiányok oka az intézmény súlyos alulfinanszírozása volt. Az egyetem Szegedre kerülésekor ugyanis semmilyen jelentősebb állami forrásból történő beruházásra nem került sor. Az épületek átadását és azok legszükségesebb belső átalakításait is a város hozzájárulásából hajtották végre.”

A kezdeti nehézségek feltárása után a kötet rátér az új építkezések kérdéskörére (2. fejezet). Az újonnan, az egyetemi képzés számára emelendő épületek szükségességének első felmerülését a szerzők Klebelsberg Kuno 1922. novemberi miniszteri látogatásához kötik, legalábbis joggal értelmezik így azt, hogy a tárcavezetőt a korszak jeles építésze Korb Flóris is elkísérte szegedi látogatására. Mégis, csak a következő évben kötött megállapodást a város a kormánnyal az építkezésekről, amelyet számos egyeztetés követett a finanszírozás tekintetében.

A pénzügyi kérdések mellett a kötet az elhelyezés, azaz a helykiválasztás dilemmáját is feltárja a harmadik fejezetben, amelyben nemcsak a városirányítás berkeiben, hanem a helyi sajtóban megjelent érvek, vélemények is olvashatók, megint csak színes képet festve a folyamat részleteiről. Itt sem fukarkodtak a szerzők az illusztrációkkal, számos korabeli felvétel mutatja az 1920-as évek Szegedének lehetséges egyetemi helyszíneit, a város korabeli képét.

„A közgyűlés a három helyszín közül az épülő Fogadalmi templom és a Tisza-part közötti részt jelölte ki az egyetem elhelyezésére [...], és vállalta e terület [...] kisajátítási költségeit” – áll a fejezet végén, ahol az elhelyezés tisztázódásához ér a történet.

Az építkezés megkezdésének, az ütemezés terveinek, valamint az alapkőletételnek is külön fejezetet szenteltek a szerzők (4. fejezet). Ebben is fény derül a részletekre, s ez esetben is sok-sok korabeli fénykép szemlélteti az alapkő elhelyezésének ünnepélyességét, szereplőit. Majd a kivitelezés körülményeivel folytatódik a feldolgozás (5. fejezet), amelyben a munka elvégzőire helyeződik a hangsúly.

A következő fejezetek az egyes szervezeti egységek építéstörténetét mutatják be. A hatodikban a klinika, a hetedikben az elméleti intézetek, püspöki intézmények, a nyolcadikban az internátusok építkezéseinek megvalósulása bontakozik ki az olvasó előtt. A részletező, folyamatokat, tervmódosításokat bemutató szövegegységeket portrék, épületfotók, helyszín- és tervrajzok kísérik. Izgalmas ezeket látni, hiszen csak a képanyag önmagában rávilágít az építészeti formaalkotás egyéni vonásaira, ami például feltűnik Korb Flóris szegedi és debreceni klinikai épületein, vagy jól érzékelhetővé válik a két világháború közötti magyar építészet változása, a neobarokktól a modern felé elmozdulás. Ez utóbbit kitűnően érzékeltetik a kötetben (a tördelőt dicsérő) jó érzékkel közölt, a Templom tér kiépítésére vonatkozó látványtervek, korabeli helyszíni felvételek, amelyeken látszik a stílusátmenet Wälder Gyulától Kotsis Ivánon és Foerk Ernőn át Rerrich Béláig.

A kilencedik fejezetet a Szegedre helyezett, egyesített tanárképzés és az Orvostudományi Kar négy (bonc-, szövet-, kórbonc- és törvényszéki orvostani) intézetének, illetve elhelyezésének szentelték, olyan érdekes felvételekkel kísérve, mint amilyen a „rókusi tornacsarnokban” tartott „kalapácsgyakorlaté.”

A teljességre törekvés szép példája a tizedik fejezet, amely a meg nem valósult egyetemi építkezéseket taglalja olyan építészeti homlokzat- és látványtervekkel, amelyek segítenek elképzelni azt, „mi lehetett volna még”, ha nem szól közbe a gazdasági és pénzügyi világválság.

A szegedi egyetemi építkezések történetét a kötet két utolsó fejezete kerekíti le az összefoglaló (13. fejezet) előtt. Ezekben az 1930. október 23. és 26. közötti zárókőletétel, az avatóünnepség eseménysorai jelennek meg (szövegben és képben egyaránt), valamint kitekintést engednek a szerzők az 1931-es emlékművekre, a Rerrich tér rendezésére, a Hősök kapujára, a zenélő óraműre és a Szent György-szoborra.

„Áttekintve az 1926–1930 között megvalósult szegedi egyetemi építkezéseket [...], megállapítható, hogy azok a magyar állam két világháború közötti legnagyobb beruházásait jelentették” – írják összegzőképpen a szerzők, s hangsúlyozzák még Klebelsberg Kuno szerepét.

Az egyetemi építkezések jelentőségével szegediek és nem szegediek egyaránt tisztában vannak, voltak, de e kötet mégis szinte felmérhetetlen mértékben gazdagítja az olvasó ismereteit mind az egyetemtörténet, mind az építészettörténet térrésumában. Köszönhető ez a szerzők alapos kutatásának, jó forráshasználatának és nem utolsósorban a forrásközlésnek, amely – a kötet második egységeként – a szegedi egyetemi Építési Bizottság jegyzőkönyvein keresztül valóban a részletekbe, a háttér folyamataiba enged betekintést. Mindemellett az olvasó szemét is „elkényezteti” a kiadvány, amely ritka, talán még soha nem publikált, eddig ismeretlen felvételek, rajzok, tervek sokaságát vonultatja fel, és láttatja az 1926 és 1930 közötti szegedi egyetemi építkezések nagyvonalúságát.